

Յետ-խորհրդային
հայ թատրոնը և
համաշխարհային
գրականությունը

Գրական քննադատությունը եւ համեմատութեան մօտեցումը

- Չգտիլ
- Ընդօրինակել
- Նմանիլ
- Նմանցնել (Յակոբ Պարոնեան եւ
Զապէլ Ասատուր)

Լուսանցքային
գրական մշակոյթ
մը կրնա յ գրուցել
համաշխարհայի
ն գրականութեան
հետ:

- Հայ գրականութիւն որպէս լուսանցքային մշակոյթ
- Համաշխարհային գրականութեան տեսութեան կողմէ անտեսուած, բայց անկասկած կ'ազդուի այս տեսութենէն
- Տարածուած մօտեցումը՝ առնել գիտութիւնը արեւմտեան կամ ռուս գրականութեան մասին եւ զայն գործածել հայ գրականութիւնը հասկնալու համար:
- Արդեօք ուրիշ մօտեցումներ կարելի՞ են:

Համաշխարհային
գրականության
ժամանակակից
տեսություններ

- Կարենալ աւելի ըսել, աւելի շատ (բոլոր) մշակոյթներու մասին
- Ներառականութիւն (inclusivity) կը խոստանան, բայց կ'անտեսեն ամենափոքր լեզուներու գրականութիւնը կամ կը ջնջեն զանոնք կարդալու կարիքը
- Franco Moretti's *Distant Reading* (2013): “The more ambitious the project, the greater must the distance [from the text] be.”
- Pascale Casanova's *The World Republic of Letters* (2004) տիեզերական անկախ գրական տարածքներ եւ ազգային/քաղաքական գրականութիւն
- Aamir Mufti's *Forget English! Orientalisms and World Literatures* (2016): “World literature has always been a border regime, an implicit set of regulations governing the mobility of various national and local literatures across the world.”

Յետ-խորհրդային
գրականության
և թատրոնի
ընդհանուր
պատկեր

- Խորհրդային Միության փլուզումով, գրականությունը կը կորսցնէ իր միակ հովանաւորը (Ճնշիչ)
- Քիրք գրելը եւ տպագրելը այլեւս տնտեսապէս կայուն գործ չէ, բայց ամէն տեսակ գործ կը տպուի
- Տպաքանակները ծայրայեղօրէն կ'ազդուին՝ հազարաւոր օրինակներէ 500 օրինակի: Այսօրուան տպաքանակները՝ 300
- Թատրոնը կը մնայ գրականության կարելորագոյն ոլորտներէն մէկը (հանդիսատեսներու թիւը ընթերցողներու թիւէն աւելի է)
- Բոլոր յաջողած թատերագիրները նաեւ արձակ կը գրեն / համեմատութիւն սփիւռքի հետ (Վահէ Պերպերեան)

Ոճի, ձևերու եւ
նիւթերու
այլազանութիւնը

- Պատմական նիւթեր
- Ժամանակակից հարցեր (ազգային, ընտանեկան, ընկերային)
- Վերացական կամ փիլիսոփայական նիւթեր
- Մենախօսութիւններ, երկխօսութիւններ
- Ողբերգա-կատակերգութիւն
- Իրապաշտ
- Հոգեբանական
- Անհեթեթ, հակա-տրամա

Ինչպե՞ս
բացատրել
անհեթեթի
թատրոնին
բարգաւաճումը:

- Մինչեւ 80ական թուականները անհեթեթի թատրոնը կարելի չէր ներկայացնել Խորհրդային Միութիւնէն ներս
- Յապաղած փորձ անհեթեթի թատրոնը հայ գրականութեան մէջ կայացնելու
- Բայց ինչո՞ւ անմիջապէս Խորհրդային Միութեան փլուզումէն առաջ, անմիջապէս ետքը եւ մինչեւ մեր օրերը:
- Ինչո՞ւ այսքան տարածուած է:
- յետ-խորհրդային անհեթեթը առիթ կը ստեղծէ որ վերստին քննարկենք անհեթեթի մեր ըմբռնումը:

Անհերթի յատկանիշները

- Տիպարները որոշ տեսակ(էտ) կամ կեցուածք կը ներկայացնեն (եւ ոչ հոգեբանական բարդ անհատականութիւն)
- Յստակ չէ թէ որ տիպարները դրական են, որոնք ժխտական. Տրամաբանականութեան վրայ հիմնուած չեն
- Խօսակցութիւնները անհասկնալի են
- Մտաւորական կամ գաղափարական հարցերը լուծում չունին
- Ներկայացման ընթացքը կը կրկնուի կամ հերթականութիւնէ գուրկ է
- Ի՞նչ կը պատահի եւ ոչ՝ յետոյ ի՞նչ պիտի պատահի
- Մարդու կացութիւնը յոռետես կամ անյոյս տեսակէտէ
- Տիպարներուն որոշումները, փափաքները եւ խօսակցութիւնները պատահական են (**arbitrary**)
- Ինքնագիտակից (**self-reflexive**), կը մերկացնէ թատրոնը
- Վերլուծութեան դէմ խոչընդոտ կը հանդիսանան
- Վայրը անորոշ է (**vague**)

Ի՞նչ
կարտայայտ
անհեթեթի
թատրոնը :

- Տրամաբանությունը ձախողած է, հարցերը չի լուծեր
- Լեզուն թերի է
- Լեզուն մարդոց կը կաշկանդէ
- Ընկերային յարաբերություններու կորիզը ոյժն է
- Իրապաշտ թատրոնը իրապաշտ չէ **the well-made play is unrealistic**

Քննադատությունը
եւ անհերթի
թատրոնը

- Մարտին Էսլինի *The Theatre of the Absurd* (1961) մինչեւ 21րդ դար, լարուածութիւն քաղաքական եւ ապաքաղաքական վերլուծումներու միջեւ
- Բնագանցական, էապաշտ, վերացական, տիեզերական անձը
- Քաղաքական քննադատութիւն, պատմական, երկիրներ
- “The Absurd of West European drama is the absurdity of existence. Socialist Absurd is the absurdity of the bureaucratic system, of the problems of daily life” (Hashamova on Bulgarian theater).

Օրինակ՝ Ադասի Այվազեանի «Դեկորներ»ը

- 4 անանուն տիպարներ, պարապ բեմի մը վրայ կը փորձեն հասկնալ թէ ուր կը գտնուին
- Տեղը, կամ իր սահմանումը կը փնտռեն
- Գլխաւոր դեկորատորին օգնութեան կը դիմեն «տեղ ստեղծելու համար»
- Գլխաւոր դեկորատորը կը բերէ իրենց ուզած պատերը եւ կահ-կարասիները, բայց կը դժգոհին
- Բայց պարապութիւնը անհանգստութիւն կը պատճառէ
- 4 անգամ այս տեսարանը կը կրկնուի, տարբեր դեկորներ եւ պատեր կ'ուզուին, 4 անգամ կը ձախողին
- Տեղը տեղ չէ
- Վերջաւորութեան կ'անդրադառնան որ առաստաղ պէտք ունին
- Գլխաւոր դեկորատորը եւ իր օգնականները առաստաղը կը բերեն, բայց ան «կերկտակէ բոլորին»
- կը նմանի Բեքթի «Սպասելով Կոտոյին», բայց բոլորովին անյոյս տարբերակն է

Ինչպե՞ս վերլուծել
այս գործը:

- Մարդկության վիճակը (գոյության իմաստը, բնագանցական փնտռույթ)
- Հայաստանի տեղը, ծայրամասային դիրքը Խորհրդային Միության/ յետ-խորհրդային աշխարհին մեջ
- Հայ գրականության տեղը համաշխարհային գրականության մեջ (meta-literary)

Պատմական շրջարկը

- Այվագեան. «երկրաշարժը ստեղծեց այս պիեսը, բայց այս պիեսը երկրաշարժի մասին չէ»
- Երկրաշարժի պատճառով 50,000 հոգի մեռավ 500,000 հոգի անտուն մնաց
- Առաջին մարդ: Գուցե այստեղ քաղաք էր... Ու երկրաշարժ եղավ:
- Վայրը եւ ժամանակը. երկրաշարժէն ետք Գորբաչովեան վերակառուցումը, ազատագրական շարժումներ, ԽՄ փլուզումը, Ղարաբաղի պատերազմը
- Երկրորդ մարդ: նախկին տեղ է
- Տիպարներուն անձնական գոյութենական պայքարը կապուած է երկիր կառուցելու, երկրի գոյութեան հետ

Քաղաքական վերլուծումներ

- Իւրաքանչիւր պատկեր որպէս նոր քաղաքական համակարգ
- Ընդհանրական երեւոյթ. Prop Manager symbol for the dual nature of power (productive and repressive)
- Ազգային. Գլխաւոր դեկորատորը է Ռուսիոյ դերը անդրկոլկասի մէջ
- Քաղաքական գոյութեան պայքարը գրական պայքար է

Վերջին
պատկերին
բնագանցական
հարցումները

- Երկրորդ մարդ. Մարդկային բանականությունը իր մեջ բովանդակում է ապրելու իմաստը: (reason)
- Բան արմատը. Ճշմարտաբան, շիտակաբանություն, համաբանություն
- Առաջին մարդ. Ի սկզբանե էր ճշմարտությունը / Ի սկզբանե էր Բանն և Բանն էր առ Աստուած և Աստուած էր Բանն
- Հոգեկան սնունդի պակաս Sudden realization that they lacked spiritual sustenance all along
- Քաղաքական բարեկարգումը չյաջողիր, կը դառնան դեպի կրօնը
- Լեզուն գաղափարական անհեթեթ գործիք է (քաղաքական, կրօնական)
- Ուժը եւ տեղը կը սահմանեն մարդկային էությունը
- Էություն փնտռությունը ապաքաղաքական չի կրնար ըլլալ- չկայ քաղաքականությունէ անջատուած ընդհանրական էություն իմաստ

Վերլուծումին արդիւնքը

- Հրատարակուած 1999ին
- Համայնավարութեան հետքերը կը կաշկանդեն տիպարները:
- Ներկայ ազատութեան (ան)կարելիութիւնը կապուած է ճնշումի եւ գերիշխանութեան պատմութեան հետ:
- Ազատութիւնը կը բերէ նոր ստորադասութիւն (ուրիշէ կախեալ ըլլալու դրութիւնը):
- Ուժի յարաբերութիւնները եւ ոչ իմաստներու յարաբերութիւնները պատմութիւնը կը ղեկավարեն, կորոշեն:
- Թատրերգութեան քաղաքական թերահաւատութիւնը կարելի է կիրառել որպէս քննադատութիւն համաշխարհային գրականութեան տեսութեան Play's political skepticism can be extended to offer a critique of the paradigms of world literature, which tend to obscure the workings of geopolitical power
- Կրնային ըսել որ «Դեկորներ»ը յետ-խորհրդային հայ իրականութիւնը կ'արտացոլէ կամ Եւրոպական անհեթեթի ազդեցութիւնը կը կրէ, բայց այս ձեւով գործը (փոքր մշակոյթը) պիտի մնար առանց տեղի:
- Ինչո՞ւ կարդալ, բեմադրել կամ վերլուծել զայն:
- Ուժի բեմականացումը. ուժը բեմին վրայ քարտիսելով ընդհանրական, համաշխարհային եւ ազգային գրականութեան միջեւ սահմանները կոչնչանան:
- Տիպարներուն գոյութիւնը/եութենական հարցերը, Հայաստանի յետ-խորհրդային երկրի կերտումը, համաշխարհային գրականութիւն ընթերցելու միջոցները:

Այլ
օրինակներ